

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
Н.І. Богданець-Білокаленко про дисертацію **Вітюк Валентини
Володимирівни «Теоретико-методичні засади формування правописної
компетентності майбутніх учителів початкової школи»**, подану на
здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності
13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Реформування освіти в Україні, інтеграція в європейський культурний простір зумовлює поетапне вдосконалення підготовки педагогічних кадрів. Модернізація змісту, підходів і форм освіти, що відбувається в річищі соціально-економічних реформ, інформаційно-технологічні трансформації, глобалізаційні та інтеграційні процеси в освіті, зокрема запровадження Нової української школи, вимагає від вищої школи підготовки компетентних, мобільних, кункурентоспроможних фахівців, здатних розвивати й удосконалювати освітній процес у нашій державі.

У цьому контексті особливу місію мають виконувати вчителі початкової школи, які спонукають учнів до усвідомлення своєї громадянськості, патріотизму. На це зорієнтовують стратегічні документи «Нова українська школа» й Державний стандарт початкової школи.

До сучасного вчителя ставляться вимоги щодо оволодіння низкою професійних компетентностей, які репрезентують його як сучасну високоосвічену, українськомовну, конкурентоздатну особистість.

У цьому контексті особливої актуальності набуває дослідження В.Вітюк, спрямоване на формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи, оскільки вчитель Нової української школи має прагнути до мовного самовдосконалення, стежити за змінами, що відбуваються в мовних нормах, дбати про культуру усного та писемного мовлення, правописну грамотність, оволодівати комунікацією професійної спрямованості. Рецензоване дослідження розкриває важливі для мовної практики питання правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи, а також ефективні шляхи її формування.

Доцільно й переконливо розроблений науковий апарат дослідження спонукає висновувати про високу наукову ерудицію дисертантки, добру обізнаність із проблемами сучасної школи, практикою педагогічної діяльності вчителя початкової школи.

Композиційно робота складається зі вступу, п'ятих розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків, що відображають процес та результати дослідження, а ключові положення ґрунтуються на основних засадах філософії освіти, методичній теорії та концепції освіти, низці законодавчих та нормативних документів про освіту.

Акцентуємо, що чітко сформульовані мета, завдання, предмет і об'єкт дослідження дали можливість дисертантці обґрунтувати теоретичні основи та розробити оригінальну методику формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи. Цьому сприяло окреслення підходів, принципів, форм, методів, прийомів, основних концептів (теоретичного й методичного), що зумовило дотримання чіткості й повноти розв'язання проблеми та досягнення позитивних результатів.

Оцінюючи дисертаційну роботу за параметром новизни, відзначаємо її незаперечність, бо полягає вона в тому, що вперше за чітко і вмотивовано представленими науковими концептами обґрунтовано теоретико-методичні засади й створено обґрунтовану систему завдань і вправ для формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи; удосконалено форми, методи, прийоми та засоби формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Беззаперечну практичну значущість мають матеріали і результати дослідження В.Вітюк: розроблена методика, електронні програмні засоби, система вправ і завдань можуть бути використані на заняттях з методики навчання української мови в початковій школі в закладах вищої освіти; для розроблення підручників і навчально-методичних посібників; в організації науково-дослідницької роботи студентів; під час проведення педагогічної практики майбутніх учителів початкової школи.

Уважаємо, що безумовного схвалення заслуговує й обрана авторкою логіка викладення змісту та основні результати дослідження. Так, у першому розділі – «Теоретичні основи формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи», визначаючи теоретичні основи дослідження, здобувачка виділяє концептуальні положення, ключові поняття, спираючись на базові документи з питань освіти. Заслуговує на увагу параграф 1.1, у якому дисертантка докладно проаналізувала становлення й розвиток методики навчання правопису української мови в закладах освіти.

На основі критичного аналізу наукових джерел у першому розділі розкрито сутність феномену *«правописна компетентність майбутніх учителів початкової школи»*, з'ясовано й уточнено зміст понять дослідження: *«графіка»*, *«орфографія»*, *«пунктуація»*, *«графічні, орфографічні, пунктуаційні уміння й навички»*, *«графічна субкомпетентність»*, *«орфографічна субкомпетентність»*, *«пунктуаційна субкомпетентність»*. На основі аналізу спеціальної літератури схарактеризовано й описано сучасні підходи (компетентнісний, комунікативно-діяльнісний, когнітивно-комунікативний, особистісно орієнтований, системний, синергетичний, словоцентричний, текстоцентричний, аксіологічний, соціокультурний) та загальнодидактичні, специфічні й лінгводидактичні принципи формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Варто зазначити, що весь досліджуваний матеріал першого розділу унаочнено і вичерпно представлено у схемах, рисунках і таблицях (стор.: 76, 78, 100, 101, 111, 124), що підтверджує усвідомлене бачення процесуальних аспектів роботи. Дисертанткою докладно проаналізовано підходи до навчання у наукових працях з педагогіки і лінгводидактики, що унаочнено в таблиці 1.2. (стор.101) та у таблиці 1.3 (стор. 124) запропоновано систему принципів формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Крім ґрунтовного аналізу наукових джерел, положення цього розділу висвітлено у тринадцяти наукових публікаціях дисертантки.

Другий розділ дисертації присвячено визначенню лінгвістичних та психолого-педагогічних засад формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи. Основну увагу дисертантки в аналізованому розділі зосереджено на обґрунтуванні лінгвістичних засад українського правопису; аналізі принципів графіки, орфографії та пунктуації української мови. Варто наголосити, що дослідниця проаналізувала українські правописи від першого, прийнятого у 1921 році, згодом уточненого у 1928 році і аж до нового видання 2019 року.

У розділі описано методи, прийоми і засоби формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи в контексті завдань Нової української школи; висвітлено проблему формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи як об'єкт теоретичного аналізу. Доцільно констатувати, що успішність правописної компетентності майбутнього вчителя початкової школи уможливорюється завдяки взаємодії низки лінгвістичних і методичних складників, у чому переконала нас авторка дисертації (у тому числі й власними п'ятнадцятьма науковими публікаціями).

Третій розділ дисертації «Організація освітнього процесу майбутніх учителів початкової школи» присвячений аналізу змісту навчально-методичного забезпечення, формам організації освітнього процесу майбутніх учителів початкової школи в закладах вищої освіти. Дисертанткою схарактеризовано лінгводидактичний потенціал системи вправ і завдань у формуванні правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи та висвітлено ключові аспекти організації самостійної роботи для опрацювання та виконання завдань з правописних тем. Зазначимо, що згадані аспекти покладено в основу авторської методики та розробленої системи вправ і завдань.

Наголосимо, що матеріал третього розділу відбито в двадцяти публікаціях автора.

У четвертому розділі роботи обґрунтовано компоненти професіограми формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи,

описано зміст правописного портфоліо як індикатора індивідуальної траєкторії формування та вдосконалення правописної компетентності майбутніх учителів Нової української школи; розроблено модульну технологію формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи; визначено критерії, показники та рівні сформованості правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Розглядаючи психолого-педагогічний та правописний компоненти професіограми формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи як базу для лінгводидактичної зорієнтованості студентів, Валентина Володимирівна Вітюк доводить, що майбутній учитель початкової школи повинен зрозуміти свою місію в сучасному освітньому процесі, проаналізувати власний рівень готовності до навчання графіки, каліграфії, орфографії, пунктуації в Новій українській школі, визначити особисту траєкторію саморозвитку, самовдосконалення у концепції «Я пишу каліграфічно, грамотно, творчо!».

Готовність майбутнього вчителя початкової школи до формування та вдосконалення правописної компетентності дослідницею визначено за такими показниками: 1) усвідомлення потреби впроваджувати правописні зміни нової редакції українського правопису в мовленнєву практику, вдосконалювати правописну грамотність як свідомому громадянину держави та майбутньому вчителю початкової школи, культура спілкування якого має бути взірцевою; 2) зорієнтованість на поглиблення знань із графіки, каліграфії, орфографії, пунктуації, виконання системи вправ і завдань, вебквестів, проєктів, науково-дослідницької роботи, налаштованість на експериментальну діяльність; 3) готовність до подолання труднощів, корекції графічної вправності, орфографічної та пунктуаційної грамотності; 4) володіння правописною компетентністю на високому та достатньому рівнях.

Обґрунтовуючи необхідність формування й удосконалення правописної компетентності майбутніх учителів початкових класів Нової української школи, Валентиною Вітюк проаналізовано її структурні компоненти: особистісний,

знаннявий (когнітивний), праксеологічний (діяльнісний) та синергетичний, а також схарактеризовано правописне портфоліо як важливий компонент мовного портфоліо, як сучасну освітню технологію, в основі якої покладено особистісно орієнтований підхід до навчання, метод автентичного оцінювання результатів навчальної діяльності студентів у процесі вивчення правопису української мови, індивідуальну траєкторію вдосконалення правописної компетентності майбутніх фахівців Нової української школи.

Прикметно, що метою розроблення правописного портфоліо з української мови визначено розвиток інтересу, бажання вивчати рідну мову, правописну систему української мови впродовж усього життя, формування самоосвітньої компетентності студентів, що дозволяє їм аналізувати й усвідомлювати власний шлях навчання, впливати на його процес, розвивати організаційні пізнавальні вміння, навички рефлексії щодо виконаної роботи, підвищення відповідальності за результати своєї навчальної праці. Значення правописного портфоліо, як слушно підкреслює дослідниця, полягає в тому, що зміст портфоліо відображає навчально-пізнавальну, розвивально-виховну, науково-дослідну та квазіпрофесійну діяльність майбутніх учителів Нової української школи, які прагнуть досягти професійних успіхів, тому є мотивованими до самонавчання та самореалізації в контексті вимог Нової української школи.

У розділі репрезентовано модульну технологію як одну з продуктивних у формуванні правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи, спроектовану на активне залучення здобувачів вищої освіти до різних форм аудиторної та самостійної, зокрема, науково-дослідницької роботи. Валентина Вітюк модульну технологію розглядає як форму взаємин між викладачем і студентами, за якої суб'єктам навчання відведено активну позицію в освітньому процесі. Модульна технологія, на переконання дисертантки, має студентоцентровану спрямованість, що створює сприятливі умови для формування правописної компетентності майбутніх учителів Нової української школи. Вагоме місце в розробленій технології формування

правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи відведено самостійній роботі, під час якої здобувачі освіти набувають умінь і навичок самостійно працювати, досліджувати, планувати, виконувати й розв'язувати проблемно-пошукові завдання правописного змісту. Розроблення технології формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи зумовлене багатьма об'єктивними чинниками, з-поміж яких вагоме місце посідають ті, що пов'язані з індивідуальними освітніми запитами майбутніх учителів Нової української школи, і впливають на вибір кожним студентом власної траєкторії навчання.

Заслуговують схвалення визначені й з належною повнотою обґрунтовані критерії та показники рівнів сформованості правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи: мотиваційно-ціннісний, професійно-когнітивний, діяльнісно-інтегрований, контрольно-рефлексійний, корекційно-коригувальний. Кожний з критеріїв схарактеризовано за допомогою низки показників, що репрезентують одержані результати про стан та рівні сформованості правописної компетентності в майбутніх учителів початкової школи – високий, достатній, середній, елементарний. Основні положення четвертого розділу відображено в дванадцяти публікаціях здобувачки.

Змістовим стрижнем п'ятого розділу є розроблена й експериментально перевірена В.В.Вітюк методика формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Пропонуючи поетапний перебіг педагогічного експерименту, ілюструючи й аргументуючи кожен етап, дослідниця доводить ефективність запропонованої методики. Досить добротно й скрупульозно представлено порівняльну характеристику рівнів сформованості правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи. Результати дослідження підтверджено переконливими статистичними даними (таблицями, формулами, діаграмами). Як підсумок відзначимо, що дані діагностично-констатувальних зрізів довели ефективність авторської

методики, оскільки за результатами прикінцевого етапу експерименту виявлено досить високий рівень сформованості правописної компетентності, що засвідчує позитивну динаміку змін у рівнях сформованості правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Автореферат опонованої дисертації адекватно відповідає її змістові.

Загалом високо оцінюючи працю Валентини Володимирівни Вітюк, висловимо деякі зауваження й побажання.

1. З огляду на те, що поняття *«графіка»*, *«орфографія»*, *«пунктуація»*, *«графічні, орфографічні, пунктуаційні уміння й навички»*, визначені в дослідженні як ключові, докладно проаналізовані в підрозділі 1.2., не зовсім доцільним вважаємо фрагменти їх аналізу в підрозділах 2.1. і 2.2., що створює змістову перевантаженість тексту вказаних підрозділів.

2. Вважаємо, що підрозділ 2.1., в якому проаналізовано історію становлення української правописної системи, дещо переобтяжений авторськими коментарями історичних фактів, оцінними судженнями про соціальні чинники, дотичні до контексту українського правопису.

3. Описуючи сучасні підходи до навчання правопису української мови, дисертантка порушила логіку аналізу комунікативно-діяльнісного підходу, основну увагу зосереджуючи на аналізові другого його складника – діяльнісного – й не зовсім повно виклала характеристику першого.

4. У третьому розділі дисертації під час опису внутрішньої та зовнішньої організації традиційного семінару з теми «Графіка та орфографія» дисципліни «Сучасна українська літературна мова з практикумом» не виправдано названо «орієнтовна модель семінару» замість правильного «структурний варіант традиційного семінару» (с. 276).

5. Спостережено надмірне захоплення інноваційними методами навчання українського правопису, зокрема «кейс-методом» (с. 189-194) і вебквестом (с. 200-205), тоді як опису традиційних та інтерактивних методів відведено загалом удвічі меншу кількість сторінок. Крім того, в описі

технології проведення тренінгу подано значну кількість вправ, яку, на наше переконання, доцільніше було б розмістити в додатках роботи.

Висловлені зауваження й побажання мають рекомендаційний характер і не знижують загальної високої оцінки опонованого дослідження.

Загальний висновок. Дисертація **Вітюк Валентини Володимирівни** *«Теоретико-методичні засади формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи»* є самостійно виконаним і завершеним авторським науковим дослідженням. Актуальність теми, наукова новизна основних положень, висновків і пропозицій дисертаційної роботи, теоретичне, методологічне і практичне значення її, відповідність «Порядку присудження наукових ступенів» (пп. 9, 10, 12. 13. 14), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами, унесеними згідно з постановами КМ за № 656 від 19 серпня 2015 р., № 1159 від 30 грудня 2015 р. та за № 567 від 27.07.2016), що є підставою для присудження **Вітюк Валентині Володимирівні** наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,

завідувач відділу навчання мов

національних меншин та зарубіжної літератури

Інституту педагогіки НАПН України

Григор Н.І. Богданець-Білоускаленко

